

CSÚROGÓN SZÜLETTEM (IV.)

Önéletrás

M E L L Á R L A J O S

Még elemi iskolába jártam, amikor a csúrogi utcákon először jelent meg autó, a fekete amerikai Ford. Az ajtón kívül jobb oldalt volt a kézi váltó, a menet irányát dudaszóval jelezte: egyenest egy, jobbra két, balra háromszor kellett a dudát megnyomni. A motort csakis kurblival, kézzel meghajtva lehetett beindítani. A Fordon kívül volt még egy karosszéria nélküli, kimustrált autó, azt mondták rá, hogy Leonbolé gyártmányú, azóta sem hallottam róla, az utcán hangosan csörömpölve rohangált, az utcákon nagy port kavarva maga után. A gyerekek meg futottak utána.

Az autókat Gyuri sógoromhoz vitték javításra.

Csúrogon az autókön kívül megjelent az első traktor, melyet többféle munkára lehetett felhasználni: cséplésre, szántásra, daráló vagy szivattyú meghajtására. Kevés helyet foglalt el, nem kellett a Tiszáról a kazánba vizet hordani. Mindez azt sejtette, hogy a gőzgépnek nincs jövője.

A második évben, ahogy a cséplőgépet megvettük, Gyuri sógorom kezdte a gőzgépet hanyagolni, nem szívesen ült a gőzgép kormánykerékéhez. Egy alkalommal Gyuri sógorunkat nem tudtuk megtalálni, pedig már a munkát befejeztük, és tovább kellett volna költöznünk. (Hamarabb lett a munka befejezve.) Én tizenhárom éves koromban odaültem a kormánykerékhez, az etető pedig a váltót kezelte. Mondtam az etetőnek: előre vagy hátra, lassabban vagy gyorsabban. Így vontattuk az egész cséplőgép-garnitúrát egy másik parasztgazda udvarába, ott a cséplőt a két csépleni való kazal közé vontattam, a szememmel bemérettem az irányt, a kazánt hátratulattam megfelelő távolságra, és azt mondtam: a nagy szíjat fel lehet tenni, és indulhatunk. Apám ezt látta, hazament és anyámnak meghatódva mesélte, hogy a fia mire képes.

Gyuri sógorom, aki szinte mintaképem volt sokoldalú tudásával, készlődött kivándorolni Kanadába. Úgy gondolta, Kanadában tudását jobban tudja fejleszteni és értékesíteni. Ki is költözött, és ott gépészmérnöki diplomát szerzett. A kivándorláshoz az is hozzájárult, hogy Dani sógorunk, aki legelőbb ment ki a rokonságból Kanadába, leveleiben azzal dicsekedett, hogy Kanadában nem „paradicsomkert”, hanem „húskert” van.

András batyámat, apám ikeröccsét, ahogy hazaérkezett az orosz hadifogságból, várta az előállt helyzetbe való beilleszkedés. Kitanult szakmáját, a borbélymesterséget folytatta.

A borbélyműhely a háború alatt is működött, míg csak András bátyám haza nem érkezett. Rozika ángyi begyakorolta a hajvágást meg a borotválást is. Amíg haját vágott, addig a legidősebb gyerek a következő vendéget szappanozással borotválásra előkészítette. A többi gyerek is örömet segített anyjának, mert a vendégektől borraivalót is kaptak.

Nagybácsimnak a hattagú családot nehéz volt eltartania, közben hamarosan megszületett az ötödik gyerek. Majd utána nemsokára kilátásban volt a hatodik gyerek is. Meg akarták akadályozni, hogy szülésre kerüljön sor. A beavatkozás szakértelem nélkül történt, fertőzés következtében a mi kedves Rozi ángyikánk meghalt. Hátramaradt öt gyerek: Károly, Dezső, Gizi, András (Bandi) és Bözsike.

Rozi ángyikámat nagyon szerettem, ha nővéremmel elmentünk látogatóba, nem tett különbséget közöttünk és gyerekei között. A többi gyerekekkel együtt kaptunk kompótot vagy mást. Néha a falon átmásztunk Freidékhez, és ott a Freidék gyerekeivel játszottunk. Bandi unokaöcsém dicsekedett, hogy minden pénteken este eljár a zsidó templomba gyertyát gyújtani, és ezért pénzt kap.

András batyám a kis Bözsikét, aki a háború után jött világra, nevelésre Erzsike húgának adta, aki férjével, Füstös Jánossal, a mellettük lévő házban lakott. Egyébként nagybácsim háza a Gyöngysziget felé vezető nagyutcán volt. Jobboldalt a központtól, a harmadik utca sarkán laktak Freidék egy szép sarokházban, utána következett nagybácsim oldalháza a szép nagy ablakokkal és az utcára nyíló borbélyműhely ajtajával.

Rozika ángyikánk halála után egy évre nagybácsim megnősült, feleségül vette a Görbe utcából Kokin cipőmester özvegyét, Zsigrai Máriát, aki egy kislányt is hozott a Mellár családba. Új ángyikánkat, akit mi még a Görbe utcából ismertünk, Maris ángyinak hívtuk, szült két ikerfiút, Péter és Pál névre keresztelték őket. Pál nem sokáig élt. Egy évre rá született még egy kislány, Magdika. Most már a családban volt négy fiú

és négy lány. Ezek a gyerekek úgy összenevelkedtek, hogy sok helyen édestestvérek nem ragaszkodnak annyira egymáshoz. Nagybácsim soha nem érezte, hogy valamelyiküknek nem édesapja, a gyerekek is úgy viszonyultak hozzá.

Ezt a népes családot borbélymunkával nehezen lehetett eltartani, és a gyerekeknek jövőt biztosítani.

András batyám megpróbálta a gyerekeket valahogyan munkába állítani. A legidősebbet, Károlyt, sürgönykihordónak adta a postára, Gizit, meg Maris ángyi lányát, Katicát, tizenkét éves korukban varrodába adták. A Bandi fiút, aki nálam tizenegy hónappal fiatalabb, a Tass pékhez adták, hogy mindennap korán reggel, nagy karkosárban (amit alig cipelt) a friss kiflit sípszóval hordja szét a faluban. A kosárban lapult az illatos, újhoid akakú sós, sótalan, ropogós perec, és a csábító mákos kifli, mely nagyobb volt mint a többi kifli. Kicsit irigykedtem is, mert ő ehetett a kiflikből, igaz, ha találkoztunk, nekem is adott. Bandi egy ideig kis pikolóként dolgozott Varga János kocsmájában, a gyerek fürgébben mozgott a kocsmában, mert Varga János egyik lábára sántított.

András batyám meg apám sokat vitatták, mit kellene tenni. A Károly fiú már Újvidéken volt szakmát tanulni Forgács Benő kerékpár- és varrógép-nagykereskedő műhelyében, ahol a gyárakból érkezett alkatrészekből a kerékpárokat összeszerelték. Forgácsék látták, hogy Karcsi többre is képes, az üzletbe áttették eladónak.

A fiatalabb fiú, Dezső, vékonyabb dongájú gyerek volt, mégis a kőművesszakmára szegődött, persze ez nem ment sokáig. Egyszer elszakította a nadrágját, és vékony dróttal drótozta össze, csak a fal mellett ment, hogy ne látsszon a varrás. Ekkor elhatározta, hogy szabóinasnak megy. Kitanulta a szakmát. Sokat barátkozott Brezsán Gyulával, aki eredetileg szabószakmát tanult, de már akkor szenvedélyes fényképész volt. Dezső pedig elkerült Zágrábba, majd onnan Párizsba. Ott szabászatból diplomát szerzett, majd később Németországban egy ruhagyárban ruhatervező volt. Mikor visszajött Zágrábba, Broz, Jovankának varrta a kosztümjeit.

András batyám végül is úgy határozott, a csúrogi házat eladja, beköltözik Újvidékre, házat vásárol, borbélyműhelyt nyit, a gyerekeket pedig szakmára adja, a fiúkat is, meg a lányokat is.

Az elhatározást tett követte. 1928-ban Újvidékre költözött a népes család. Karcsinak meg Dezsőnek nem kellett tovább albérletben lakni, hanem a szülőknél.

Csúrogon 1927-ben befejeztem a hatodik osztályt. A szüleimnek segítettem odahaza és a mezőn munkájukban. Ekkor már a mezőn nemcsak a kocsi alatt a bogarakat néztem a hűvösben, piszkálgattam őket, akkor láttam, hogy van olyan bogár, ha hozzáérnek, permetszerűen lövell ki magából valami mérgefélét, amellyel védekeznek. Apám megtanított arra, hogyan kell szántásnál, ha a dűlőre értünk, az ekével meg a lovakkal visszafordulni, hogy az eke a szántás végénél is szép új barázdát hasítson. Arra is megtanított, hogyan kell a kaszát kézben tartani. Rám szólt, hogy nem a kasza hegyével, hanem a tövével kell kaszálni. Odahaza Ilonka nővéremmel segítkeztünk a ház körüli munkákban, nővérem főleg a konyhában, én meg az istállóban meg az udvarban.

Nővéremet Hatala Károlynéhoz, Angélahoz női varrodába adták szüleim, akkoriban András batyámék is a két lányukat oda adták, hogy a varrást megtanulják. A lányokat csalódás érte, mert a varrodában nem úgy tanították őket, hogy önálló női szabók legyenek, mert ezáltal konkurencia lett volna a faluban. Csak sablonos munkát: endlizést, pliszírozást, gomblyukvarrást, meg ingyenes munkát végeztek.

Amikor András batyámék Újvidékre költöztek, a nővérem már nagylányka volt, a varrodába nem járt többet. A varrodából csak az lett a haszon, hogy nővéremnek az új ruhákat anyámmal közösen meg tudták csinálni. Akkoriban az volt a szokás, hogy nagyobb ünnepekre a nagylány új ruhában jelenik meg a templomban meg a táncmulatságon. Nővérem jól tudott táncolni, és szépen énekelt. Többször szerepet vállalt, amikor a lelkes Sziller kelmefestő színészcsoportot alakított és előadták A vén bakancsos és fia, a Huszár, vagy a Gimesi vadvirág című színműveket.

Abban az időben apám selyemharisnyában járt szántani, nem kapcára húzta a bocskort, mert nővérem selyemharisnyája hamar kilukadt, nem lehetett már bestoppolni, ezeket apám felhúzta. Mondta is, hiába húz három pár selyemharisnyát, a sarka mégis kivan a bocskorból. Ha a harisnyát lejjebb húzta a talpa alá, hogy a sarka ne látsszon ki, azt mondta, csináltam rajta egy eresztést. Gárdonyi Géza Göre Gáborról szóló könyvei nem első vagy második kiadást említenek, hanem eresztést. Apám a selyemharisnyákból leginkább három eresztést csinált.

Fontosnak tartom nemcsak megemlíteni, hanem hangsúlyozni is, hogy Csúrogon kialakult szokás volt a szerbeknél a község védszentjének, a szlavának a megünneplése. Minden év májusában, csütörtöki napon volt megtartva, a kukoricakapálást is akkoriban végezték. A magyarok közül sokan délben ezen a napon a mezei munkát abbahagyták és hazamentek.

Ünnepelőbe öltöztek, és délután kimentek a „placcra”. Anyámmal és nővéremmel én is ki szoktam menni. Evvel mi is az ünnep nívóját emeltük. A gazdag szerb lányok új ruhában és új cipőben jöttek a korzóra, nyakukban a sok arany dukát. A nagylányok, akik a divatot követték, láthatták, milyen a legújabb divat. Volt körhinta, cukorka- és mézeskalács-árus. A sátorok alatt hosszú asztaloknál söröztek; a cigány-pecsenye és cévap messziről illatozott, az énekesnő a csörgőszerű dobocskával zenekari kísérettel szerb, bosnyák és macedón dalokat énekelt. A többi sátorban úgyanúgy szólt a zene. Messziről kicsit vásáriásnak tűnt.

Minden évben a szerb karácsony első napján délután megrendezték Csúrogon az ünnepséget, amely nagyon emlékeztet Pajo Jovanović festményére. Ezt a festményt Csúrogon láttam először a szerb nagyszülőimnél a folyosón. A kép bécsi reprodukció, rajta a felirat: Seoba srba u Ugarsku – A szerbek költözése Magyarországra. Nem tudom, volt-e Csúrog községnek megfelelő kosztümje, vagy ez alkalommal kölcsönvették az újvidéki szerb színháztól. Az egész felvonulás arra a képre emlékeztetett. Ezt szép volt végignézni. A felvonulás után jöttek a maskarák: másállapotos nőnek öltözött férfi, kifordított subában a teknő elé fogott lóval, sok fiatal álarccal lóháton futkározott az utcákon. Azt mondták, kergetik a karácsonyt.

Ha a szerbek lagzit tartottak, előkerült a hintó, a lovakat hetekig abrakolták, csak úgy csillogott a szőrük. Törülközőkkel feldíszítették a legényeket, a hintót, meg a lovakat is. A lovak mintha tudták volna, úgy mentek, mintha táltosok volnának, de nem egy, hanem több hintó kidíszítve, még a zenészeké is. Kimentünk az utcára, borral kínálták a nézőket.

A jómódú magyar legény lagzijakor előkerült a sárga féderes kocsi, a lovak is fel voltak szalagokkal díszítve, a legények kalapján árvalányhaj, szalagokkal díszítve még a botjuk is. Az almásdereseket csak úgy lehetett féken tartani, ha két kézzel fogták a gyöplűt. Ha a fúvószenekar rázendített, a lovak valósággal táncoltak. Mikor a lakodalmas menet haladt az utcán, a zenekar előtt a legények táncoltak. A szerbek is kijöttek az utcára, lakodalmas kaláccsal és borral kínálták őket.

Pár magyarról személyesen tudom, hogy pálinkázás közben virtusságból bicskával estek egymásnak. Soha nem hallottam, hogy szerb és magyar legény összeverekedett volna.

Olyan eset is megtörtént, hogy a táncmulatságon a legények féltékenységéből összeszólalkoztak, valamelyik legény a lámpát leütötte, és megindult a verekedés. A lányok sikoltozva menekültek a teremből.

Csúrogon több helyen vasárnap délutánoként a tíz éven aluli gyerekeknek úgynevezett kukacbálat rendeztek, a gyerekek összejöttek tizenötön vagy húszan. Citerazene mellett idősebb személy tanította a gyerekeket csárdást táncolni, kettőt jobbra, kettőt balra lépni, taktusra, zenesóra. A szülők örömmel vezették gyerekeiket a kukacbálba.

A tíz éven felüli lányok, fiúk eljártak táncolni a Mogyéba csekély belépődíj ellenében. A Mogyéban már a fiú rendesen felkérte a kislányt táncra, tánc közben a másik fiú lekérhette a hölgyikét. Volt nőválás, akkor a kislány felkérhette bármelyik fiút. Ha a fiú pénzt tett a citerára – lezárta a zenét –, a zene csak akkor szólalhatott meg újból, ha valaki pénzzel felnyitotta.

Csúrogon a magyar fiatalság négy helyen jött össze táncra szombat este és vasárnap délután. A régi placcon fúvószenekar játszott. A zenészek kottaismerők voltak, ők nemcsak táncmulatságon, hanem lakodalmakba is eljártak muzsikálni. A Tubánál tamburazenekar szolgáltatta a zenét. Varga Janinál kombinált zenekar játszott, nemcsak lassú csárdást és friss csárdást muzsikáltak, hanem keringőt, tangót, foxtrotot, charlestont, vagy akkoriban modernnek számító muzsikát.

Akkoriban Csúrogon sláger volt a Ne sírj anyám a te rossz fiadért című zeneszám. A nagydobos énekelte a szöveget, nekem úgy tűnt, amikor odaért a „ne sírj anyám” részhez, akkor nagyobbat ütött a dobba.

A negyedik hely, ahová a magyar jobb módú paraszt- és iparoslegények, -lányok jártak, Trivo vendéglője volt Csúrog központjában. Trivo szerb vendéglős volt. Nála rendes cigányzenekar húzta a talpalávalót. Ha kellett, a könnyeket is kicsalták a hallgató szeméből.

Sok föld nélküli, szakma nélküli magyar fiatal elszegődött béresnek, evvel biztosítva volt az élelme és a ruházata. A fiatal magyar lányok elálltak szolgálni cselédnek. Emlékszem egy kislányra, Sugár Ilonkára, akinek a szülei a Gödrökben laktak, majdnem földbe vajt házikóban. Sugár Ilonka volt a legjobb tanuló az osztályban. Nagyon éles eszű kislány volt. Mikor felcseperedett, szülei cselédnek adták. Mire vitte tovább az életben, nem tudom. A szerb fiatalok bármennyire is szegények voltak, nem mentek béresnek vagy cselédnek.

Említettem már, hogy András batyámék beköltöztek Újvidékre. Szerencsére volt egy kiindulópont, ahonnan könnyebben lehetett intézkedni. Ez a kiindulópont András batyámnak sógora, Temesberger, és ne-

jének, Maris ányunknak a húga, akinek a háza közel volt a strandhoz. Nekik Újvidéken volt ismeretségük, könnyebb volt beilleszkedniük az új környezetbe.

András batyám a két lányt, Gizit és Katicát, fodrászszakmára adta az újvidéki gyógyfürdő fodrászüzletébe. Bandi unokaöcsémet pedig Major Jóska újságíró magához vette kifutónak. Major Jóska a Szabadkán megjelenő Bács megyei Naplónak volt a munkatársa. Állítólag valami fogadás miatt nem viselt télikabátot és kalapot. Mindennap reverjének a gomblyukában piros szegfű volt. Néha télen a szemöldöke zúzmarás volt, de akkor sem vett fel télikabátot. Bandinak kellett vigyáznia Major Jóska Volfi nevű kutyájára.

Bandi naponta megkapta a két dinárt a Volfi kutya eledelére, de Bandi nem kényeztette a kutyát, a két dinárt nemcsak a kutya eledelére költötte. Annak a nagy dögnök nem muszáj naponta májat ennie. Egy alkalommal korán reggel, amikor Major Jóska felkelt és öltözködött, Bandi véletlenül a fájós tyúkszemére lépett, míg a vizet készítette neki a mosdáshoz. Major Jóska fájdalmában ordított Bandira, pedig nagyon szerette. Megöllek, leviszlek a N. A. K. futballpályára, és ott kergetlek! – ordította. Ismerte Bandinak és szüleinek az életkörülményeit. Amikor András batyám meg akarta nyitni a borbélyműhelyt, kamat nélküli kölcsönt adott neki. Bandit hozzásegítette, hogy a Piliser nyomdába felvegyék nyomdászinasnak.

András batyám öt gyereket elhelyezett, és még három gyereket az iskola várt.

Anyám öccse, Pista nagybátyám, az első világháború alatt nem járhatott rendszeresen iskolába, alig fejezett be három osztályt. Megpróbált Gyuri sógornál szakmát tanulni, de arra már idős volt, hogy inas legyen. A lakatosmunkában sem látott nagy jövőt. Szépen harmonikázott, szenvedélyesen szerette a galambokat, nagyon értett hozzájuk. Csúrogon annyi birtokra nem számíthatott, hogy abból gondtalanul családot alapítson. A katonaságban a tényleges idejét letöltötte és hazajött. Mivel már két nőtestvére kiment Kanadába, ő is elhatározta, hogy utánuk megy. Nagyon nehéz volt az elhatározás, mert Csúrogon volt a kedvese, akit imádvá szeretett. Úgy gondolta, ha kimegy Kanadába, hamarosan kedvesét is Kanadába hozatja, és ott összeházasodnak. Ekkor 1927-et írtunk.

(Folytatjuk)